

50 jaar na de moord op Malcolm X

Het is exact 50 jaar geleden dat Malcolm X vermoord werd, op 21 februari 1965. Dat is een uitgelezen ogenblik om stil te staan bij het leven en de ideeën van een van de bekendste Amerikaanse revolutionairen. Vandaag blijkt immers uit o.a. de rellen in Ferguson en de beweging #BlackLivesMatter dat Malcolms strijd ook 50 jaar later nog niet gestreden is.

Dossier door JARMO (Antwerpen) uit de maarteditie van 'De Linkse Socialist'

Malcolm X was een van de meest gekende en militante vertegenwoordigers van de beweging voor burgerrechten die de Amerikaanse samenleving in de jaren '60 op haar grondvesten deed daveren. Vandaag is hij uitgegroeid tot een symbool van verzet, niet enkel voor zwarte jongeren, maar voor alle onderdrukte lagen van de bevolking.

Geinstitutionaliseerd racisme

Malcolm Little werd in 1925 geboren in de Amerikaanse staat Nebraska. Zijn ouders waren aanhangers van Marcus Garvey. Het waren zwarte separatisten die een terugkeer naar Afrika of een onafhankelijke zwarte staat op het grondgebied van de VS eisten. Van jongs af aan werd Malcolm met het onverbidelijke en niets ontziende racisme dat eigen is aan het (Amerikaanse) kapitalisme geconfronteerd. Zijn leerkrachten gaven hem de raad om zijn droom om advocaat te worden op te bergen en zich te concentreren op 'realistischere doelstellingen voor een neger'.

Zijn ouderlijk huis werd verschillende keren in brand gestoken door de Ku Klux Klan en andere racistische groeperingen, en op jonge leeftijd werd zijn vader door de KKK uit het huis gesleurd en vermoord, voor de ogen van zijn gezin. Het is het type geweld

dat helemaal niet uitzonderlijk was, maar integendeel een kenmerk van de Amerikaanse samenleving vormde. Malcolms jonge levensloop was even typerend voor wat er voor zwarte jongeren in het verschietslag lag: een leven als kleine crimineel en een gevangenisstraf van 8 jaar.

De samenleving waar Malcolm in opgroeide, werd gekenmerkt door de racistische Jim Crow-wetten. Er bestond segregatie, wat betekende dat er aparte scholen, toiletten, restaurants, ... waren voor zwarten. Die segregatie was een onrechtstreeks gevolg van de slavernij, die in 1865 afgeschaft was als gevolg van een strijd tussen de grootgrondbezitters, die slaven hielden, en de stedelijke burgerij in de noordelijke staten, voor wie loonarbeid een efficiënter en voordeliger systeem was. Door de Jim Crow-wetten, die zwarten onder andere verboden zich te organiseren, kon het leven op de plantages echter tamelijk onveranderd voortgaan. De levensomstandigheden van de zwarte arbeiders waren niet veel beter dan die van de slaven.

De burgerrechtenbeweging

De burgerrechtenbeweging in de jaren '60 was de eerste om stappen vooruit te zetten. Een half miljoen zwarte Amerikanen had gevochten tegen het fascisme in Europa. Zij kwamen terug in een land waar ze even slecht – of slechter – behandeld werden als in de regimes waartegen ze gestreden hadden. De beroemde Rosa Parks, die haar plaats in de bus weigerde af te staan aan blanke medereizigers, ontstak de vonk voor de busboycot die de eerste scheuren in het segregatiebeleid deed ontstaan. Bovendien werd de Amerikaanse overheid geconfronteerd met nieuwe onafhankelijke Afrikaanse staten die voor de keuze stonden om zich ofwel naar de VS, ofwel naar de Sovjet-Unie te keren. Zonder cosmetische veranderingen in het racistische beleid zou die keuze al te snel gemaakt geweest zijn.

In de gevangenis maakte Malcolm Little kennis met de ideeën van de Nation of Islam, een islamitische vereniging die eveneens het panafrikanisme aanhing. Na zijn gevangenisstraf werd hij al snel een van de belangrijkste voorgangers van het zwarte nationalisme. Hij nam afscheid van zijn achternaam en liet zich voortaan Malcolm X noemen, als verwijzing naar de identiteit die de zwarte bevolking ontnomen werd tijdens de slavernij. Malcolm X en de Nation of Islam onderscheidden zich van de mainstream-burgerrechtenbeweging (met Martin Luther King als bekendste leider) door hun volhardend militantisme en afwijzing van het principiële pacifisme dat door MLK in de praktijk gebracht werd. Malcolm X stelde dat het crimineel is om een zwarte jongere het advies te geven ‘de andere wang aan te bieden’ als hem geweld wordt aangedaan. Dat komt in essentie neer op het ontwapenen van de onderdrukten. Op het moment dat Martin Luther King zijn befaamde ‘I have a dream’-speech gaf aan het Washington Memorial, stelde Malcolm X: “Terwijl zij dromen, blijven wij vastzitten in de Amerikaanse nachtmerrie.”

Marxisten en het recht op zelfbeschikking

Het principiële uitgangspunt van Malcolm X en de Nation of Islam bleef het recht op zelfbeschikking voor de zwarte bevolking in de Verenigde Staten. Op lange termijn moest dit een terugkeer naar Afrika betekenen, maar op korte termijn werd een onafhankelijke zwarte staat op het grondgebied van de VS naar voor geschoven als oplossing. Elke samenwerking met blanke onderdrukte lagen of de georganiseerde arbeidersklasse werd uitgesloten. Als marxisten zouden wij uiteraard enkele belangrijke kritieken gehad hebben op de visie van de Nation of Islam. Wij pleiten voor arbeiderseenheid en tegen elke vorm van verdeeldheid. Maar anderzijds moeten we erkennen dat de situatie in de VS in de jaren ‘60 ertoe leidde dat een heel belangrijk deel van de zwarte bevolking zich tot deze ideeën aangetrokken voelde.

Het geïnstitutionaliseerde racisme vervreemde de zwarte bevolking van de blanke arbeidersklasse. Zwarten werden niet enkel uitgesloten van de blanke scholen en dergelijke, maar zelfs lidmaatschap van de vakbond was niet mogelijk voor zwarte Amerikanen. Onder dergelijke omstandigheden is het logisch dat de meerderheid van de zwarte jongeren op zoek gaat naar een alternatief buiten de Amerikaanse samenleving zoals ze bestaat. Het wantrouwen tegenover de blanke bevolking was immers enorm.

Toch zouden wij als marxisten de eenheid tussen blank en zwart blijven verdedigen. Het is immers het kapitalisme zelf, met haar sociaaleconomische kenmerken die de belangen van een kleine groep rijken te allen tijde willen verdedigen, die de noodzaak aan verdeeldheid voortbrengt. Een kapitalistische samenleving kan alleen maar vervangen worden door een democratisch socialistische samenleving, die de macht en de controle over de productiemiddelen in handen van de werkende bevolking brengt. Een dergelijke strijd vereist een grote mate van eenheid tussen alle lagen van die werkende bevolking. Een kapitalistische zwarte staat zou al snel met dezelfde problemen geconfronteerd worden als de Amerikaanse samenleving.

“You can’t have capitalism without racism”

Tot die conclusie kwam Malcolm X later zelf ook. Aanvankelijk

was hij al gefrustreerd door het feit dat de principiële houding van de Nation of Islam het onmogelijk maakte om betrokken te zijn bij de burgerrechtenbeweging. Hij keerde terug van Mekka, waar hij ook blanke moslims ontmoette, en zwoer de term ‘zwart nationalisme’ af. Hij nam afstand van de Nation of Islam en richtte een nieuwe beweging op die zich openstelde voor medewerking van andere lagen van de bevolking. Het werd hem door de Nation of Islam, maar ook door de Amerikaanse autoriteiten, niet in dank afgenomen. Zolang Malcolm X zijn invloed uitoefende om jongeren tot het zwart nationalisme te bekeren, vormde hij een relatief beperkt gevaar voor het kapitalistische establishment. Maar zodra hij arbeiderseenheid en democratisch socialisme in zijn retoriek begon op te nemen, veranderde dat.

Malcolm X werd doodgeschoten onder verdachte omstandigheden op 21 februari 1965, vlak voordat hij een speech wou geven waarin hij wou oproepen tot het bouwen van een nieuwe samenleving, waarin de democratische controle over de maatschappij in handen van de werkende bevolking zou liggen.

Vandaag is de strijd die Malcolm X vijftig jaar geleden voerde brandend actueel. Hoewel er vandaag zelfs een zwarte president is, is de eigenlijke situatie in haar fundamenteën enkel cosmetisch veranderd. Een op de drie zwarte Amerikanen leeft onder de armoedegrens, 59% van de armen in de VS zijn zwart. En de zwarte bevolking blijft het mikpunt van racisme en politiebataliteit, zoals de rellen in Ferguson onlangs nog aantoonde. #BlackLivesMatter, maar het gif van het racisme zullen we pas definitief uit de samenleving kunnen verjagen als we het kapitalistische systeem vervangen door een democratisch socialistische maatschappij. Dat is de essentie van de strijd van Malcolm X, en het is in die richting dat de huidige beweging moet verdergaan.